

THE ROOTS OF MUSIC IN MESOPOTAMIA FROM THE ANCIENT SUMERIAN CIVILIZATION TO SANLIURFA OF 21TH CENTURY

Ozan BALDAN*¹

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü

Abstract

Mesopotamia, where Sanliurfa is located at one end, brings out the Sumerian civilization at the point where written history begins if we want to go down to the ancient roots of its music. The oldest records we have received on institutionalized music are Sumerian texts dating back to the third millennium BC. In the great Ningirsu temple in Lagash, there is an officer responsible for the training of singers and performers in different classes of men and women, as well as another officer in charge of the choir. This shows the importance given to music within the state structure of Sumerian civilization in terms of education and institutionalization. The successors of this ancient civilization of Mesopotamia were the kingdoms of Babylon and Assyria, which should not be thought of separately from the Sumerian musical tradition. In the light of the cuneiform texts written on most clay tablets and the data obtained from the visuals on the surfaces of the objects and living areas, we can have an idea about the musical life of ancient Mesopotamia. From the scenes where ceremonies and musical activities are depicted, we can see what kind of musical instruments they have. Musical instruments depicted include lyres, dancing sticks, reed pipes, sistrums (a one-handed musical instrument consisting of a handle and a "U" shaped frame), timbrels, rattles, drums, bow-shaped harps, and flutes. Interestingly, in the Enki temple in Eridu, balag (percussion instrument) and "seven-note" (a ney-like wind instrument) were found to be paired together. This situation, which we learned from the footnote of a Babylonian liturgy in the form of 'a ritual for BALAG and TI-GI', is similar to the rituals performed with ney and bendir today. In some studies conducted in the field of music theory, the roots of the diatonic scale used today are based on the Sumerian system.

Keywords: Music of Sumerians, Babylonians, Assyrians, Hurrians; Mesopotamian Music, Sanliurfa Music History

ANTİK SÜMER MEDENİYETİNDEN 21. YY. ŞANLIURFA'SINA MEZOPOTAMYA'DA MÜZİĞİN KÖKLERİ

Özet

Şanlıurfa'nın bir ucunda bulunduğu Mezopotamya, müziğinin antik köklerine inmek istesek karşımıza yazılı tarihin başladığı noktada Sümer medeniyetini çıkarır. Kurumsallaşmış müzik üzerine elimize ulaşan en eski kayıtlar milattan önce üçüncü bin yıla tarihlenen Sümer metinleridir. Lagaş'taki büyük Ningirsu tapınağında, kadın ve erkeklerden oluşan farklı sınıflarda şarkıcıların ve icracıların eğitiminden sorumlu bir memurdan, bunun yanında korodan özel olarak sorumlu ayrı bir başka memurdan söz edilmektedir. Bu, eğitim ve kurumsallaşma açısından müziğe Sümer medeniyetinin devlet yapısı içinde verilen önemi göstermektedir. Mezopotamya'nın bu kadim medeniyetinin ardılları Babil ve Asur krallıkları olmuştur ki bunların da müzik geleneğini Sümer'den ayrı düşünmemek gerekir. Çoğu kil tabletler üzerine yazılmış çivi yazısı metinler ile eşyalar ve yaşam alanları yüzeylerindeki görsellerden elde edilen veriler ışığında antik Mezopotamya'nın müzik hayatı hakkında fikir sahibi olabiliyoruz. Törenlerin, müzikli etkinliklerin resmedildiği sahnelerden ne tip müzik aletlerine sahip olduklarını görebiliyoruz. Resmedilen müzik aletleri arasında lirler, dans ederken kullanılan çubuklar, kamış düdüklü, sistruklar (bir sap ve "U" biçimli çerçeveden oluşan, tek elle kullanılabilen bir müzik aleti), tefler, çingiraklar, davullar, yay biçimli arplar, kavallar görülmektedir. İlginç bir şekilde Eridu'da Enki tapınağında balag (vurmalı çalgı) ve "yedi-nota" (ney benzeri bir üflemeli çalgı) eşleştirilmiş olarak bulunmuştur. Bir Babil litürjisinin "BALAG ve TI-GI için ayin" şeklindeki dipnotundan öğrendiğimiz bu durum,

¹Sorumlu Yazar email: ozanaldan@harran.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.644842

günümüzde ney ve bendir eşliğinde yapılan ayinlerle benzerlik göstermektedir. Müzik teorisi alanında yapılan kimi çalışmalarda, gene günümüzde kullanılan diyatonik dizinin kökenleri Sümer dizgesine dayandırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sümer, Babil, Asur, Hurri müziği; Mezopotamya müziği, Şanlıurfa müzik tarihi

1. Giriş

Şanlıurfa arkeolojik varlıkları ve müzik ile anılan bir şehirdir. UNESCO Daimî Temsilciliği'ne "müzik şehri" olarak tescillenmek üzere başvurmuş durumdadır. Şanlıurfa'da günümüzde yaşayan müzik kültürünün ayinleriyle, ses dizgesiyle, çalgılarıyla birlikte Sümer medeniyeti ve ardılları ile ilişkilendirilebilmesi "müzik şehri" olma savına tarihsel bir perspektif sağlayıp daha da güçlendirecektir. Arkeolojik bulgular Mezopotamya'nın bir ucunda, bu coğrafyada yaşamış ve geriye yazılı materyal bırakmış en eski medeniyetin Sümer medeniyeti olduğunu söylemektedir. Bu çalışmanın amacı, Sümer müziğini tanımak ve Sümer medeniyeti ile günümüz Şanlıurfa'sı arasında müzik yönünden kültürel benzerliklerin, sürekliliğin (*continuum*) izlerini aramaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Sümer medeniyetinde müziğe ne derece önem verildiğini, devlet yapısı içinde kurumsal bir kimlik kazandırılıp kazandırılmadığını inceleyeceğiz. Şanlıurfa'da çokça rastlanan müzikli ayinlerin bir benzerini de Sümer tapınaklarında bulmaya çalışacağız. Daha sonra arkeolojik bulgular çerçevesinde tespit edilen Sümer çalgıları ile günümüz Şanlıurfa'sında kullanılanlar arasında bir bağ, benzerlik arayacağız.

Sümerler, müzik geleneğiyle ön plana çıkan Şanlıurfa'nın bir ucunda bulunduğu Mezopotamya'da medeniyet kurmuşlardır. Gene Mezopotamya'da yerleşik Asur ve Babil krallıklarını da Sümer medeniyetinin ardılları olarak ayrı düşünmemek gerekir. Sümer ay tanrısı Nanna, Akadça Sin olarak karşımıza çıkar. Sembolü hilâldir ve bazen büyük bir boğanın boynuzları şeklinde de temsil edilirdi. 2018 sonbaharında Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde, Yeni Asur dönemine ait üç bin yıllık bir Sin tapınağı bulunmuştur. Şanlıurfa'nın Harran ilçesinde yer alan Harran Ulu Cami'nin kalıntıları Harran Üniversitesi'nin de simgesidir. Alandaki arkeologlar tarafından hemen minberi altında bir Sin tapınağının olduğu değerlendirilmektedir.

2. Kurumsallaşma

İnsanın yaşadığı her yerde müzikle, sanatla uğraştığına dair izler bulmak mümkündür. Duvar resimleri, heykelcikler, hayvan kemiklerine delikler açılarak yapılmış kaval türü çalgılar ve benzerleri buna tanıklık eder. Ancak, belli bir dizge üzere örgütlü müzik yapıldığına dair elimize ulaşan en eski tarihli kayıtlar antik Sümer ve Mısır medeniyetlerini işaret eder (Sachs, Curt (1943); *The Rise of Music in the Ancient World*; Dover Publications Inc., New York, s. 58).

Milattan önce üçüncü bin yıla tarihlenen Sümerlerden kalma metinler, dinsel müzikten sıklıkla bahsetmektedir. Lağaş'taki büyük Ningirsu tapınağında korodan sorumlu özel bir görevli bulunurdu. Bir diğeri değişik sınıflara ayrılmış kadın, erkek şarkıcıların ve çalgıcuların eğitiminden sorumluydu. Böylece, aynı zamanda bir tür okul olma özelliğinden de söz edebiliriz (Sachs, Curt; a.g.e., s.59). Bu, eğitim ve kurumsallaşma açısından müziğe Sümer medeniyetinin devlet yapısı içinde verilen önemi göstermektedir.

Arasında binlerce yıl olan iki dönem hakkında doğrudan bir kültürel bağ aramak, süreklilik bulmak elbette oldukça zor. Ancak, 21. yüzyıl Şanlıurfa'sı ile antik Mezopotamya medeniyetleri arasında bağlantı kurabileceğimiz bir unsur da yok değildir. Eridu'da bulunan Enki tapınağında balag (vurmali çalgı) ve "yedi-nota" (ney benzeri bir üflemeli çalgı) eşleştirilmiş olarak bulunmuştur. Bir Babil litürjisinin "BALAG ve TI-GI için ayin" şeklindeki dipnotundan öğrendiğimiz bu durum, günümüzde ney ve bendir eşliğinde yapılan ayinlerle benzerlik göstermektedir (Galpin, Francis W. (1937); *The Music of the Sumerians Babylonians and Assyrians*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 6).

3. Çalgılar

Çoğu kil tabletler üzerinde bulunan çivi yazısı metinlerden, günlük kullanılan eşyaların ve yaşam alanlarının yüzeylerinde bulunan görsellerden antik Mezopotamya'nın müzik yaşamı hakkında fikir sahibi olabiliyoruz. Törenlerin, müzikli etkinliklerin resmedildiği sahnelerden ne tip müzik aletleri kullandıklarını görebiliyoruz. Resmedilen müzik aletleri arasında lirler, dans ederken kullanılan çubuklar, kamış düdüklü, sistrumlar (bir sap ve "U" biçimli çerçeveden oluşan, tek elle kullanılabilen bir müzik aleti), tefler, çingiraklar, davullar, yay biçimli arplar, kavallar görülmektedir. Sümer'de öne çıkan müzik aletleri arp ve lirdir ki, bu müzik aletlerini bağlama, kopuz gibi telli çalgıların atası kabul edebiliriz. Çoğu Sümer liri on bir tellidir, her bir telin farklı bir sese akortlu olduğu varsayılır. Kazılar sonucu Sümer'de bulunan en eski tarihli müzik aleti bir boğanın kafatası ve

boynuzlarından yapılmış küçük bir arptır. Milattan önce 4000 – 3200 arası bir zamana tarihlenmiştir (Adams, Liliana Osses (2003); "Sumerian Harps from Ur", The American Harp Journal Vol. 19 no. 2, s. 13).

Müziğin ilk ortaya çıkışı ile ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. "Müzik" sözünün kökeni antik Yunan mitolojisinde bulunan esin perileri "musalar"dan gelmektedir. Çoğu zaman her ikisi de birbirine karıştırılmış durumda karşımıza çıksa da, ya tanrılar ya yarı-tanrılar ya da insanüstü kahramanlar olarak, insanları ve tanrıları mitolojik öyküler içinde müzikle ilgili görüyoruz. Şanlıurfa Arkeoloji ve Mozaik Müzesi'nde yer alan en önemli mozaiklerden biri olan Orfeus mozağında resmedilen Orfeus da Apollon'un, musalardan biri olan Kalyope'den çocuğu olarak mitolojide geçer. Sümerlerden bahsederken yazılı tarihin de başlangıcına gitmiş oluyoruz. Yazının icadından, yaygın kullanımından önce müzik hatırlatıcı olarak kullanılıyordu. Hatırlanması istenen tarihsel olayların öyküsünün, destanların, şiirlerin, kutsal metinlerin müzik aracılığıyla daha kolay hatırlanabildiği fark edilmişti. Hayvan seslerinin taklidi de müziğin kökenleri arasında görülmektedir. Mağara duvarlarına görünüşü resmedilen hayvanların sesleri de bir şekilde taklit edilmek istenecekti. Boğaya benzetilerek yapılan Sümer lirlerinin önünde bir de boğa başı bulunuyordu. Büyük Sümer lirlerinin boğa böğürmesine benzer derin, güçlü bas tonlar çıkardığı, böylece insan eliyle boğa sesinin yansındığı düşünülmektedir (Adams, Liliana Osses; a.g.e., s. 13).

Resim 1: Gümüş Lir ve ön detayı
(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=368337&partId=1&searchText=Silver+lyre&page=3)

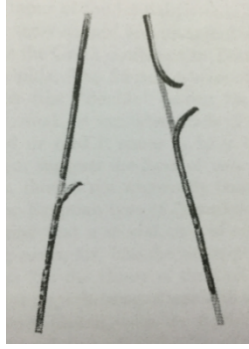

Resim 2: Kraliçenin Liri
(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=368339&partId=1)

Ur şehri kazılarında 1928-1929 sezonunda bulunan gümüş lir, M.Ö. 2600 yılına tarihlenmektedir. "Resim 1"de lirin hemen yanında ön tarafındaki detay büyük ölçekte görünmektedir. Kraliçenin liri olarak bilinen "Resim 2"de bulunan lir ise arkeolojik bulgular doğrultusunda sonradan imal edilmiştir. Bu iki eser de Londra'da The British Museum'da bulunmaktadır. "The Standard of Ur" adıyla gene The British Museum'da bulunan "Resim 3"deki içi oyuk kutunun da bir müzik aletinin parçası olduğu düşünülmektedir. İki yüzüne resmedilen sahneler Sümer'de yaşam hakkında fikir vermektedir. Bir yüzünde savaş, bir yüzünde barış zamanı resmedilmiştir. "Resim 3"de görünen barış zamanının resmedildiği yüzde, sağ üst köşede arp çalan bir müzisyen görünmektedir; hemen yanında ayakta duran diğer kişinin de şarkıcı olduğu değerlendirilmektedir. Üst sırada oturanların yönetim kademesini oluşturan üst düzey bir kurulu tasvir ettiğini ve müzik dinlediklerini söyleyebiliriz.

Resim 3: “The Standard of Ur” ve

müzisyenler detayı

(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=12550001&objectId=368264&partId=1)

Resim 4: Çifte kamış çalgı (Galpin, Francis W. (1937); The Music of the Sumerians Babylonians and Assyrians, Cambridge University Press, Cambridge, s. 16-17)

Resim 5: Bir Sümer mühründe ney, kaval benzeri çalgı (Galpin, Francis W. (1937); The Music of the Sumerians Babylonians and Assyrians, Cambridge University Press, Cambridge, s. 16-17)

“Resim 4” M.Ö. 2800 yılına tarihlenen, Ur şehrinde bulunmuş çifte kamış boru biçimli bu çalgılar Filedelphiya’da Üniversite Müzesi’nde yer almaktadır. “Resim 5”de bir Sümer mühründe ney, kaval benzeri çalgı çalan kişi görülmektedir. Louvre Müzesi’nde kaynaklarında olduğu gibi “flüt” ya da “boru” bağlam da düşünülerek ney, kaval veya dilsiz olacaktır. Resim 5’teki çalgının tutuş pozisyonu yere daha paralel tutulurken, blok flüt tarzı ve kalın bir gövdeye sahiptir. Resim 5’teki türevi olarak düşünülecek olursa neye ve Mezopotamya’da günümüzde başat nefesli

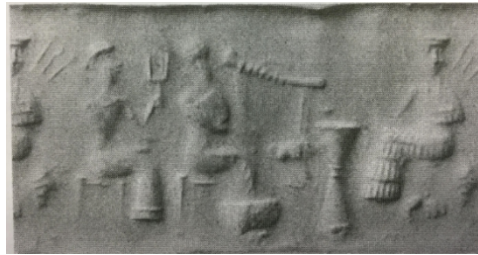

bulunmaktadır. Burada çalgının kimi Batı olarak tanımlanması yerine, coğrafi kaval olarak tanımlanması daha doğru bu savı destekler niteliktedir. Zira yan flüt düşey tutulan flütler ahşaptan, daha kısa çalgı, Resim 4’teki kamış boruların bir kavala daha çok benzemektedir. çalgılar da ney ve kavaldır.

Resim 6: Bendir (Galpin, Francis W. (1937); *The Music of the Sumerians Babylonians and Assyrians*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 8-9)

Resim 7: Kös ve Zil

Resim 8: Lir ve sistrum, tef benzeri vurmali çalgılar (Galpin, Francis W. (1937); *The Music of the Sumerians Babylonians and Assyrians*, Cambridge University Press, Cambridge, s. xvii)

“Resim 6”da bulunan bendir icracısı M.Ö. 2000 yılına tarihlenmiştir, ancak günümüz Şanlıurfa’sı da dâhil olmak üzere aynı coğrafyada, benzer kıyafetler içinde görülmesi mümkündür. Nippur kaynaklı olup, Filedelphiya Üniversite Müzesi’ndedir. “Resim 8” bir müzik topluluğunu resmetmektedir, M.Ö. 2500 Akad dönemine aittir. Louvre Müzesi’nde bulunmaktadır. “Resim 7” M.Ö. 1100 tarihli Babil’e ait bir plakadır. The British Museum’da bulunmaktadır. Üzerinde görünen kös benzeri çalgı ve ziller de oldukça tanıdık. (Kullanılan resimler ve onlar hakkındaki arkeolojik veriler, *The British Museum*’un internet kataloğu ve Francis W. Galpin’in kaynakçada yer alan Sümer, Babil, Asur müziği üzerine çalışmasından edinilmiştir.)

4. Ses Dizgesi

Sümer müziği üzerine çalışan kimi araştırmacılar, diatonik dizinin kökenlerini de antik Sümer medeniyetinde aramaktadır. Türk müziğinin de kullandığı kimi temel aralıklar, perdeler bu dizge üzere tespit edilebilmektedir. Sümer tanrılarının her birini temsil eden bir de sayı bulunmaktadır: Anu için 60, Enlil için 50, Sin için 30, Şamaş için 20, Bel-Marduk için 10, Şakan ve Nergal için 14, Adad için 6 gibi. Richard Dumbriel, tanrıları temsil eden bu sayıların birbirine oranlarının, Sümer müziğinde kullanılan perdelerin veya çalgıların tellerinin uzunluklarının tespit edilmesinde kullanılmış olabileceğini düşünmektedir. Bu sayılar frekansları ifade ediyorsa Iştar’dan Anu’ya tanrı sayıları:

15 30 40 50 60

Anu ile Sin oranı 60/30 yani 2/1'e denk gelir ki, bu da oktavı verir. Sin ile İstar oranı da 30/15, yani 2/1'dir. Bu durumda İstar ile Anu arası iki oktavdır. Bu sayılara göre tel uzunluklarının tespit edildiği düşünülecek olursa da, Anu 60 birim uzunluğundaki tel ile en pest sesi verecek şekilde teller sıralanacaktır. Anu, Enlil, Ea ve Sin tanrılarının sayıları şöyle bir tonal yapı oluşturacaktır: (Dumbrill, Richard (1997); "Götterzahlen and Scale Structure", <http://royalholloway.academia.edu/RichardDumbrill>, s.2).

Anu/Enlil 60/50 = 6/5 küçük üçlü
 Enlil/Ea 50/40 = 5/4 büyük üçlü
 Ea/Sin 40/30 = 4/3 tam dörtlü
 Sin/ Şamaş 30/20 = 3/2 tam beşli
 Şamaş/Bel Marduk 20/10 = 2/1 oktav

Profesör O.R. Gurney'in, çivi yazısı UET VII 74 üzerine yorumları, antik Babil'de, milattan önce ikinci binyılın erken dönemlerinde kullanılan müzik dizgesini ortaya çıkarmayı amaçlar. Buna göre antik Babil'de "işartum" denen ana dizi şöyledir: (Dumbrill, Richard (1997); "The Morphology of The Babylonian Scale", <http://royalholloway.academia.edu/RichardDumbrill>, s.2).

[c] – b – a – g – f – e – d – c – b

Babilliler tritonu "uyuşumsuz" (dissonance) aralık olarak bildirmişlerdir (Duchesne-Guillemin, Marcelle (1984); *A Hurrian Musical Score From Ugarit: The Discovery of Mesopotamian Music*, Undena Publications, Malibu, s.11).

İkinci dizi ise, işartum dizisinde triton içeren V – II (f – b) aralığının düzeltilmesi için, V. derecedeki "f"nın yarım ton tizleştirilmesiyle elde edilen "qablutum" dizisidir:

[c] – b – a – g – f# – e – d – c – b

Ana dizi işartumdan türetilen başka diziler ve onların oluşturduğu tritonların düzeltilmesiyle oluşan diğer dizilerin meydana getirdiği dizge aşağıdaki gibidir: (Dumbrill, Richard; a.g.e., s.3).

c – b – a – g – f – e – d – c – b	işartum
c – b – a – g – f# – e – d – c – b	qablutum
c# – b – a – g – f# – e – d – c# – b	niş GAB.RI
c# – b – a – g# – f# – e – d – c# – b	nid qablum
c# – b – a – g# – f# – e – d# – c# – b	pitum
c# – b – a# – g# – f# – e – d# – c# – b	embubum
c# – b – a# – g# – f# – e# – d# – c# – b	kitmum
c# – b# – a# – g# – f# – e# – d# – c# – b#	işartum

Sümer'den modern dünyaya miras kalan zaman bölümlenmesinde de sayı dizgelerinin tabanını oluşturan 60 ve 12'nin katları kullanılmaktadır. Bu yüzden ses dizgesinin, dizilerin kökeninde Sümerlerin önem verdiği tanrı sayılarını aramak yanlış olmayacaktır. Simetriye verdikleri önem de gözetilerek, kullanmış oldukları lirlerin tellerini nasıl sıralayıp akort ettikleri üzerine farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Hurriler'in Ugarit şehrinde bulunan bir tablet, notaya geçirilmiş müzik olarak yorumlanmıştır: "öndeki (tel) / sonraki (tel) / üçüncü, ince (tel) ..." gibi yorumlanan ifadeler, lir telleri üzerinden seslendirilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki çabalar ana hatları itibarıyla Sümerler'den kalan yetersiz buluntular yardımıyla Güneybatı Asya müziğinin kullandığı veya kaynaklık ettiği modern ses dizge ve dizilerinin, ana akım müzik estetiğinin benzerine ulaşma çabası şeklindedir.

5.Sonuç

Sümer medeniyetinden bugüne bir bağlantı kurmaya kalktığımızda karşılaştığımız en büyük sorun zamanın tahrip edici etkisidir. 4000 yılı aşan bir zaman diliminden bugüne kalanlar üzerinden bir sonuca ulaşmaya çalışmak karanlıkta yol aramaya benziyor. Organik materyalin doğada çözünmeden kalabilmesi çok özel koşullar dışında zaten mümkün değilken, tarihin tüm dönemlerinde büyük çekişmelerin savaş alanı olmuş

Mezopotamya'nın "bitek hilal"i etrafında taş, kil gibi zamana daha dayanıklı materyaller üzerinde yer alan eserlerin de sağlam kalması güçleşiyor. Günümüzde bile önemli bir kısmı fiilen savaş alanı durumundaki bu coğrafyadan yeni bulgular toplamayı beklemek bir yana eldekileri de kaybediyoruz. Suriye ve Irak'taki çok sayıda önemli arkeolojik alan, müze ya tahrip edilmiş ya da yağmalanmış durumda. Birçok bilinen arkeolojik alanda ise benzer sebeplerden dolayı kazı çalışmaları yapılamamaktadır. E.g. tarihi 4000 yıldan eskiye giden, Şanlıurfa ile Gaziantep illerinin arasında sınırın hemen Gaziantep tarafında bulunan Karkamış yerleşim alanı Hitit, Hurri ve Asur egemenliğinde kalmış, hatta bir dönem Hititler zamanında Suriye bölgesinin idarî başkenti olmuştur. Suriye sınırına çok yakın olan, Şanlıurfa'nın müzik geçmişine de ışık tutan eserlerin bulunduğu böylesine önemli bir alan, bir dönem iki ülke arasındaki mayın tarlası içinde kalmıştır. Bugün askerî yasak bölge olduğundan kazı çalışması yapılmamaktadır. (Hitite Monuments ["https://www.hittitemonuments.com/karkamis/index-t.htm"](https://www.hittitemonuments.com/karkamis/index-t.htm) ve TMO ["http://www.tmo.gov.tr/Upload/Images/SubeHarita/Kultur/AntepKargamis.pdf"](http://www.tmo.gov.tr/Upload/Images/SubeHarita/Kultur/AntepKargamis.pdf) (5.10.2019))

Her ne kadar kısıtlı imkân ve veriye sahip olsak da, ele geçen bulgular ışığında Sümer medeniyeti ile günümüz Şanlıurfa'sı arasında müzik yönünden kültürel benzerlikler ve bir süreklilik olduğunu tespit ediyoruz. Sümerler zamanında müzik, aynı zamanda okul niteliğindeki kurumlarda ciddiyetle ele alınıyordu. Resmî toplantılarda müziğe de yer veriliyordu. Dinî müzikten sıklıkla bahsedilen metinler bulunması ayrıca dikkat çekicidir. Bir Sümer tapınağında eşleştirilmiş olarak bulunan vurmali çalgı ile ney benzeri üfleli çalgı, dinî müzik açısından günümüzle ilişki kurabileceğimiz en güçlü bulgudur. Müzikli ayinlerin çok yaygın olduğu günümüz Şanlıurfa'sında da aynı çalgı eşleştirmesi yapılmaktadır. Sümer'den kalan ney türü çalgı tasvirleri bugünkü örnekleri ile büyük benzerlik göstermektedir. Daha da ilginç, Nippur kaynaklı 4000 yıllık bendir icracısı figürünün, bugün Şanlıurfa'da kıyafetlerine kadar birebir aynısının görülebilecek olmasıdır.

Konu kullanılan ses dizgesi ve icra edilen müzik açısından ele alınmaya kalkıldığında durum biraz daha karmaşıklaşmaktadır. Müzik aletlerinin nasıl akort edildiğine dair yeterince açıklayıcı bir bulgu yoktur. Ancak Sümer medeniyeti ve ardıllarınca önem verilen sayılardan, simetri gibi estetik kaygılardan faydalanıp, triton gibi tercih edilmediği bilinen aralıklardan kaçınarak, günümüzde aynı bölgede kullanılanlara benzetilerek bir dizge ortaya çıkarılmıştır. Buna göre bir çalgı yeniden imal edilmiş ve seslendirilmeye çalışılmıştır: Hurriler'den kalma bir tabletteki muğlak ifadelerin bir çalgının tellerine hangi sırayla dokunulacağını anlatıyor olabileceği varsayılarak yorumlanan "öndeki / sonraki / üçüncü, ince ..." gibi ifadeler kullanılarak oluşturulan müzik parçası "Hurri ilahisi" olarak bilinmektedir ve Sümer müziğine yaklaşılabildiğimiz uç noktadır. Bu dizge üzere meydana getirilen diyatonik diziler günümüz Türk müziğinde de kullanılmaktadır ve bu bağlamda "Hurri ilahisi" Türk müziği dinleyicisi tarafından yadırganmayacak niteliktedir.

Sümer metinleri, ulaşabildiğimiz yazılı tarihin temelini oluşturmaktadır. Mezopotamya'da, ardılı tüm medeniyetlerde, Sümer izi taşıyan bir süreklilik (*continuum*) vardır. Muhakkak daha öncesinde sözel kültüre dayanan bir süreç olmalıdır bu, önce söz vardı. Bu yüzden birlikte ele alındıklarında Sümer, Babil, Asur, Akad, Hurri ve benzeri Mezopotamya medeniyetleri, eksik parçalar hâlinde geride bıraktıkları ile geçmişi anlamak üzere anlamlı bir bütün oluşturabilmemizi sağlamaktadır. Bunun bir parçası, bugünü olan Şanlıurfa müzik geleneğini bu kültürel süreklilikten ayırmak mümkün değildir. Döneminde bir inanç merkezi olan Nippur şehrinde bulunan, 4000 yıllık bendir çalan figür, şimdinin inanç merkezi Şanlıurfa şehri için tanıdık bir figürdür. Bugün de ney ve bendir, Eridu'da bulunan Enki tapınağında olduğu gibi ilâhilere eşlik etmektedir. Hilal aynı yerde üst üste yer alan mabetlerin simgesi olmaya devam etmektedir.

6.Kaynakça

- ❖ Adams, Liliana Osses (2003); "Sumerian Harps from Ur", The American Harp Journal Vol. 19 no. 2
- ❖ Duchesne-Guillemin, Marcelle (1984); A Hurrian Musical Score From Ugarit: The Discovery of Mesopotamian Music, Udena Publications, Malibu
- ❖ Dumbrill, Richard (1997); "Götterzahlen and Scale Structure", <http://royalholloway.academia.edu/RichardDumbrill>
- ❖ Dumbrill, Richard (1997); "The Morphology of The Babylonian Scale", <http://royalholloway.academia.edu/RichardDumbrill>
- ❖ Galpin, Francis W. (1937); The Music of the Sumerians Babylonians and Assyrians, Cambridge University Press, Cambridge
- ❖ Hitite Monuments
- ❖ ["https://www.hittitemonuments.com/karkamis/index-t.htm"](https://www.hittitemonuments.com/karkamis/index-t.htm) (5.10.2019)
- ❖ Sachs, Curt (1943); The Rise of Music in the Ancient World; Dover Publications Inc., New York
- ❖ TMO ["http://www.tmo.gov.tr/Upload/Images/SubeHarita/Kultur/AntepKargamis.pdf"](http://www.tmo.gov.tr/Upload/Images/SubeHarita/Kultur/AntepKargamis.pdf) (5.10.2019)